

Tamás Gáspár Miklós

Még egy szó a nemzetéről

1995. december 16-ai írásomra (az MDF-ről) már december 20-án válaszolt **Eörsi István**. Bírálata kiábrándító: csak olyan kifogásokra volt képes, amelyeket előre megválaszoltam – mivel semmiben sincs igaza, álságos érveivel (és az afféle gyerekes trükkökkel, hogy a keresztnevelem emleget, szokása szerint összetévesztve a szemtelenséget a humorral) nem kell foglaloznom.

Amit viszont szóba kell hoznom, az szomorú. **Eörsi** sajnos megtestesíti azt a torzképet, amelyet szélsőjobboldali tárcáírók szoktak rajzolni a baloldali-urbanus-polgáriradikális-kozmopolita-agnosztikus-progresszív pesti értelmiségiről, aki válogatás nélkül allergiás mindenre, ami hagyományos, ami nemzeti, ami keresztény. Az ember azt gondolhatta, az ilyen figurákat Kristóf Attila, Lovas István vagy Schmidt Mária csak úgy kitalálja: de nem, úgy látszik, csakugyan léteznek, és – nemzetközi szocialista létükre – mindent elkövetnek, hogy kompromittálják a magyar szabadelvűség tábort, amely sokkal hazafiasabb és konzervatívabb annál, amit ők látni szeretnének.

Az érthető elfogultság teljesen vakká teszi **Eörsit** a kulturális identitás kérdéseivel szemben, beleértve a zsidó identitást, amelyet **Eörsi** kevésbé ért vagy látszik érteni, mint a kívülről. (A haladó értelmiséget vallási muzikalitásának hiánya hagyományosan képtelenné teszi a zsidóság megértésére – de hagyjuk.)

Ugyanakkor nem szeretném **Eörsi** igazságtalan szemrehányásait igazságtalanságokkal viszonyozni. **Eörsinek** – a baloldali filiszteriség szokványos korlátozottságaitól eltekintve – helyén van a szíve. Lehet számítani rá, amikor ártatlan embereket bántanak, és a közéletben ez a legfontosabb intuitív próbák. A történelmi és politikai érzék hiánya viszonylag eltörlőd az igazságosság szeretete mellett: és ez utóbbi tekintetében **Eörsi** a legjobbak közé tartozik. Ő az emberi jogok egyik legjobb magyar propagandistája – ezért neki tartozunk hálával. (És mellesleg ő írta a legbájosabb újtéstamentomi versiklust gyerekeknek, amelyet az espedes úr bátran ajánlhat a vasárnapi iskola növendékeinek.)

Gyönyörű képet mutat Magyarország közállapotairól, hogy 1956 hőse csak fintorogni tud, ha nemzeti büszkeségről hall. De nem érdemes több részt vesztegetni arra a dekadens tünetre, hogy némelyek mindig csak maguknak követelnek toleranciát, és mások önképet annyira utálják, hogy hajlamosak mindent elpusztítani, ami egy politikai közösség lelki egészségéhez szükséges.

Neveléses volna azt állítani, hogy az MDF nem járult hozzá a modern demokratikus hazafiság kialakításához. Természetesen minden nagy politikai mozgalomnak van képe a nemzeti tradícióról: ez szükséges és normális része a politikának. Ezek a hagyományok vitában állnak egymással. Az MDF egyik szerencsétlensége az volt, hogy benne egymással vitakozó tradíciók egyesültek – időlegesen. Amikor 1990-ben megkérdeztem az MDF-től: „új reformkor vagy új Horthy-korszak?” (ezt nevezi **Eörsi** kozmopolita cikknek; Széchenyi és Wesselyi kozmopolita?...) – az MDF-nek (gyalázkodásokon és dühkitöréseken kívül) nem volt válasza.

Pedig a kérdés valódi volt, ahogy a következő kérdések is azok: „Kossuth vagy Horthy?” – „Kossuth vagy Kádár?” Ezekre a

kérdésekre válaszolni kell. Az MDF (számomra ellenszenves és sikertelen) válasza közismert – bár a Horthy-temetés balga epizódja persze nem kizárólagosan reprezentatív.

A magyar liberálisok nem mondják ellenfeleikre, hogy nemzetellenesek, pedig az idegen megszállók hátáról a nyakunkba szakadt Horthy és Kádár istenítése

„A magyar önértzet azt is megköveteli, hogy legyünk jobbak európai partnereinknél az emberi jogok kikövetelésében.”

aligha nevezhető hazafias álláspontnak. A magyar liberálisoknak – és itt nem csak a szabad demokratákra gondolok – szerencsésük van a magyar nemzeti hagyománnyal. Ugyanis a magyar történelem legnagyobb évszázada és a magyar modernség kezdete – a tizenkilencedik század –, legnagyobb nemzeti erőfeszítéseink éva-da: a liberalizmus korszaka volt. A három összefüggő nagy kísérlet: a reformkor, 1848, a kiegyezés – hatalmas teljesítmény, amely megengedi, hogy Magyarország történelmi nagyságáról értekezzünk.

A magyar tizenkilencedik század nagyságát mind a bal-, mind a jobboldali radikalizmus kétségbe vonta: a baloldalon Szabó Ervin és Ady, a jobboldalon Székfü és Németh László képpromboló hévvel és nagy élelemjűséggel esett neki a szabadelvű hagyománynak. Természetesen a radikális bírálóknak is vannak előzményei – hadd említsem itt csak a leghíresebbet és legragyogóbbat, Kemény Zsigmond támadását 1848 ellen.

En hosszú évek óta próbálkozom a liberális tizenkilencedik század rehabilitációjával, szemben a radikalizmus képviselőivel, akik persze az ultramodern antiliberális ellenkultúra részeseiként más hagyományt képviselnek, mint a liberálisok (habár, amikor dörög az ég, védőszárnyaink alá menekülnek – ami nem baj). Mivel az embernek „érzelmi köze” van ahhoz, ami a hagyománya, bevallom, én is „kevésbé magyarnak” érzekelem a „polgári” és „nemzeti” radikálisokat, mint mondjuk Vörösmartyt, de ez csak kulturális benyomás, nem érv. Nem állítom, hogy azok, akiknek kedvesebb Keresztes-Fischer és Klebelsberg, mint Deák, Andrássy, Eötvös és Mikszáth, azok nem magyarok. Csak – talán – rossz az ízlésük.

A republikánus hazafiság csak a rivális nemzeti hagyományok párbeszédén alapulhat. Am a párbeszéd nem jelent relativizmust vagy semlegességet. Civilizált politikai vitát azonban igen. Én nem állítom, hogy a demokrácia ellenségei, az alkotmányos rend gyűlölői nem jó magyar emberek. A szabad társadalom jó és komoly dolog, de nem szentség: szabad bírálni, szabad gúnyolni – itt csak a köztisztviselők szabadsága korlátozott. A mi alkotmányos rendszerünkben nem szabad lenniük rasszista rendőröknek, ügyészeknek, bírálóknak és államhivatalnokoknak. De szabad lenniük fajgyűlölő közfőrnak, agitátoroknak és hitszónokoknak (és az már az én magán-emberi bajom, hogy ez utóbbiak elszaporodása miatt mit szólnak a saját egyházamhoz).

A republikánus hazafiságot – a szabad magyar nemzet politikai-közösségi tudatát – a nemzeti hagyománynak az az árnyalata fogja meghatározni, amely a legtöbb erkölcsi előnyt nyújtja a köztársaság számára. Ezek az árnyalatok szemben állnak egymással – de ez nem ok arra, hogy a nacionalista jobboldal Kossuth-ellenes és Deák-elle-

nes nemzeti radikalizmusáról ne szólnak tisztelettel, mint ahogy az is groteszk lenne, ha tagadnám, hogy a baloldali nemzetkép védőszentjei – Szabó Ervin, Ady, Bibó – nagy emberek voltak. De azt hiszem, hogy a bal- és jobboldali radikalizmus nem alkalmas a republikánus hazafiság megalapozására – márpedig erre a romlás és bomlás e korszakában inkább van szükség,

mint a falat kenyérré –, a szabadelvű hagyomány viszont igen.

A következőkben a magyar szabadelvűség egyik sajátos fogalmára fogok összpontosítani, amely – ha eredetében nem is, de használatában igen – sajátosan magyar. Ezt a fogalmat sok bíráló érte, először egykori nemzeti kisebbségeink és szociáldemokrata-radikális szövetségeseik részéről, majd a fajvédő szélsőjobboldal részéről Trianon után, manapság pedig a bal- és jobboldali multikulturalisták és autonomisták oldaláról (a multikulturalizmus természetesen fordított rasszizmus, bár prioritásai kisebbségiek). A fogalmat nem csak a szabadelvű nagyok használták, hanem függetlenség ellenfeleik is Apponyitól Justh Gyuláig, Mocsáryig és a demokrata Vázsonyiig.

Ez a politikai nemzet hírneves fogalma.

A politikai nemzet fogalma három pilléren nyugszik. Az első: a honpolgári jogegyenlőség és a joguralom. A modern szabadság nem tűri semmilyen kiváltságos csoport kizárólagos, állandó és törvény fölötti uralmát. Ennélfogva a modern szabadság politikai közösséget (nemzetet) teremt, amelynek az országlakosok közül tagja minden aktív fizikai jogalany, azaz honpolgár. A köztársasági intézmények védik a szabadságot, ezért az irántuk való hűség és áhítatos tisztelet a nemzet elsődleges érdeke. Nem lehet úgy szembefordulni a joguralommal és a jogegyenlőséggel, hogy az ember ne legyen hazaáruló, bár ennek szankciója – a modern tolerancia körülményei között – főleg csak morális. A fajgyűlölettel és a hivatásrendiséggel nem az a fő baj, hogy antiliberális, hanem az, hogy antirepublikánus és – a politikai nemzet kossuthi és deáki szemszögéből nézve – hazafiatlan.

A második pillér: a politikai nemzet fogalma kulturálisan nem semleges. A joguralmat és a jogegyenlőséget – amely e tekintetben korlátként funkcionál – nem sérti az a fontos és helyeslendő tény, hogy a mi politikai közösségünk természetét a magyar nemzeti hagyomány határozza meg, nem pedig a honi etnikai kisebbségek saját külön tradíciója. Bár az asszimiláció nem kötelező (és végképp nem szabad kikényszeríteni), a magyar politikai nemzet szempontjából: erény. Az önkéntes asszimiláció kívánatos és helyes. Ha a magyar politikai közösség etnikailag nem magyar eredetű tagjai nemcsak politikailag, hanem kulturálisan is magyarrá válnak – ha ezt óhajtják –, az jó dolog. A magyar republikánus hazafiság történelmi középpontjában az 1848-as törvények állnak – ezek mellett a kiegyezés is kitarított, és kiteljesítette őket az emancipációs jogkiterjesztő törvényhosszal. És bár az 1848-as törvények alapelvei egyetemesek, maga a szabadságharc a magyar, és nem az egyetemes történelem része. Francia és hollandok nem éneklék a Himnuszot, a Szózatot és a Kossuthnótát, de mi igen. Andrei Muresia-

nu ellenünk írta az Ébredj, román! című anti-Talpra, magyart (amely a román himnusz manapság), és ez nem lehet a mi nemzeti dalunk, habár éppúgy demokratikus és függetlenségi, mint Petőfi költeménye. Nem nagyon kifogásolhatjuk, ha a magyarországi románok kedvelik Muresianu dalát, de a politikai nemzet valódi, teljes értékű tagjává akkor válnak, ha megérinti őket a Himnusz sajtáságos magyar pesszimizmusa, büntudata, janzenista önvizsgálata. A magyar politikai nemzet minden honpolgár politikai közössége, de: magyar.

A harmadik pillér: nincsenek kollektív jogok. Az emberi jogok mindenkit megilletnek (beleértve az anyanyelvű művelődéshez és a sajátos kisebbségi hagyományok ápolásához való jogot). A honpolgári jogegyenlőség és a joguralom azonban nem tűr permanens kiváltságokat – a kisebbségek nem adhatnak önmaguknak törvényeket, és nem állhatnak a törvény fölötte. Ez magától értetődően a negatív diszkriminációra is érvényes. Valamely etnikai vagy faji vagy kulturális kisebbséghez való tartozás nem lehet kiváltság jogcíme vagy üldözés ürügye. A politikai nemzet minden országlakos pártatlan védelmezője – többek között azért is, mert ez a magyar nemzeti hagyomány, Kossuth és Deák hagyománya, amelyet Kun Béla diktatúrája óta sokszor megtörttek, de amelyet 1988–89-ben a magyar nép visszahódított magának (és amelyet 1987-ben a demokratikus ellenzék és az MDF egyszerre proklamált).

A politikai nemzet fogalmából – amely kimondatlanul is alapja az új demokratikus köztársaságnak – gyakorlati rendszabályok következnek.

A köztársasági hazafiság hangsúlya önértzetesen, magabiztosan és nyugodtan magyar. Nem lehet közömbös fölháborítóan elhanyagolt nemzeti hagyományunk, halálra sebzett magyar nyelvünk iránt. A magyar államnak soha nem lehet közömbös Berzsényi és Vörösmarty, Kossuth és Eötvös. Miféle Magyarország az, ahol Széchenyi műveinek csak egy kacagató töredeke hozzáférhető a tanuló ifjúság és a nagyközönség számára?

De a köztársasági hazafiság éppoly kevésbé tűrheti nemzetünk tiszteletre méltó tagjainak, cigány honfitársainknak a hatósági üldözését, a nagy példányszámú családi lapokban is úzótt antiszemita uszítást. Ez nemcsak liberális jogérzékünket, hanem nemzeti büszkeségünket is sérti.

Meg kell tanulnunk irigykedés és koldustempók nélkül önértzetesen lenni a Nyugattal szemben. Meg kell tanulnunk rávenni szomszédainkat a „pax hungarica” előnyeinek tudomásulvételére.

A magyar önértzet azt is megköveteli, hogy legyünk jobbak európai partnereinknél az emberi jogok kikövetelésében. A magyar republikánusoknak nem közömbösek a tamil, a tibeti, a kelet-timori, a burmai üldözöttek és menekültek. Elfogulatlanok akarunk lenni a kelet-európai térség nemzeti konfliktusaiban, egyrészt mert szeretjük az igazságosságot, másrészt mert vezető hatalom szeretnénk lenni a Kárpát-medencében, és nem fegyver- és olajcsempészes révén, hanem valódi érdemeink miatt: a kiérdemelt rokonszenvedés és vonzalom lesz a jutalmunk, ha szabadság-szeretletben lepipáljuk szomszédainkat.

Utópia – mondja talán a nyájas olvasó. – Miért ne?